

נודה לקוננו, נצפה שיגאלנו עולמים, ישלח משיחו: יחם על-דל וגו' ונפשות אביונים יושיע [תהלים עב, ג], י"ד בחשון תשפ"ד ~ א' ~

לך לך: משל על הפעוט שהציל את הספינה: אברהם העמיד בקשת האמת, אף במחיר חייו. בישר השרדותנו לנצח

אברהם, ביסס אמונתו על דרך השלילה: שלל יסוד עולם מעצמו, ללא בורא [א] ש ש

[א]רפא משובתם אהבם נדה כי שב אפי ממנו: אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה [ג] שרשיו כלבנו: גלגל ינקולתיו ויהי כזית הודו גנים לו כלבנו [הושע יד, ז] לפי שהיה אברהם אבינו מפחד ואומר: תאמר שיש בי עון, שהייתי עובד ע"ז כל השנים הללו! א"ל הקב"ה: [עמך נדבת ביום חילך בהדרי-קדש מרחם משחר] לך טל ילדתיך [תהלים קי, ג]. מה טל זה פורח אף עוונותיך פורחין. מה הטל הזה סימן ברכה לעולם, אף אתה סימן ברכה לעולם [בראשית רבה לט, ח]. יש להבין מה הוא המשל בטל פורח? נראה לבאר הדברים דהנה אאמו"ר זצללה"ה [אבני נזר] אמר במאמר הכתוב, שאמרו ישראל: [ונדעה נדפה לדעת אתה' קשור נכון מוצאו] ויבוא כלשם לנו [כמלקוש יורה ארץ] [הושע ג, ג]. והקב"ה השיב: אהיה כטל לישראל, דישראל אמרו כגשם, דגשם מלחלח הארץ ונשאר בה. והשי"ת השיב, דא"כ לא יהיה זה מחמת עצמם רק כטל: קשם שטל אינו רק מעורר את הלחות של העשבים העצמי ואח"כ פורח, כן ישראל יש בהם כח עצמי, וצריך רק לעורר את שלהן. עכ"ד [אבני נזר]. ונראה דזה עצמו הוא ענין הנשמה יתרה שבא לאדם בכל שבת, אף שאחר השבת מסתלקת ממנו, מ"מ ענינה כמו הטל ומעוררת את כוחות העצמי שבאדם, שבכח ההוא יהיה ביכולתו לעבד עבודתו עבודת הקדש כל ששת ימי המעשה. והנה הטעם שבתשובה מאהבה דדונות נעשו לו כזכויות [ומא פ, א], כתבו המפרשים, משום שהדונות הביאו לו לתשובה ועיין עליהם, וא"כ אברהם אבינו, זה שבא לעבדות ה' היה ע"י שעבד ע"ז מקדם והרגיש ע"ז שאין בהם ממש, א"כ זה עצמו עוררהו והביאו להדבק בה"י בכח העצמי שבו. א"כ שפיר שיהי המשל אצלו לטל פורח, שמעורר לחות העצמי של העשבים. כמו"כ העוונות הראשונים שלו עוררו את כוחות העצמי, הוא נקודה הפנימית שבלבו, עד שנתקרב ונדבק בה'. ומה דלא סגי ליה בלשון טל לבד, והוסיף טל פורח, ר"ל דנעשה מהעוונות עצמם זכויות, כמו טל פורח שעולה למעלה, דכשהעוונות נמסלין ואינן נעשין כזכויות נקראים יורדין למטה, ואינן עולין למעלה, כמ"ש: [ותשליך במצלות ים כל-חטאותם] [מכילתא, טז] וכשנעשין זכויות [בתשובה מאהבה] עולין למעלה [שם משמואל, לך, תרעא].

אברהם, ביסס אמונתו על דרך השלילה: שלל יסוד עולם מעצמו, בהעדר בורא אחד [ב] ש ש

ויאמר ה' אל-אבלם לך-לך מארצך [וממולדתך ומבית אביך אל-הארץ אשר ארצך] [בראשית יב, א]: ר' יצחק פתח: שמעיה ב"ר ראי והטי אגרה ושכחי עמך ובית אביך [תהלים מה, יא]: א"ר יצחק: משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת. אמר: תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג? הציץ עליו בעל הבירה. א"ל: אני הוא בעל הבירה. כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר: תאמר שהעוה"ז בלא מנהיג? הציץ עליו הקב"ה ואמר לו: אני הוא בעל העולם וכו'. ויתאן המלך יגיה כיהוא אדניך [שם יב, ג]. ליפנתה בעולם, והשתחויו-לו, הוי' ויאמר ה' אל-אבלם [לך-לך] [בראשית רבה לט, א]. ויש להבין, כי מפשטות המאמר נראה שמה שלא ידע אברהם מיהו בעל העולם, והיה מסופק ואומר: תאמר שעה"ז בלא מנהיג, עד שהציץ עליו הקב"ה וא"ל: אני הוא בעל העולם [כשהכיר בוראו בן 3], שזהו מאמר לך-לך, שהרי המדרש הביא זה על מאמר לך-לך. ועוד: שלא מצינו שדבר עמו קדם לכן. וזה תימה שהרי בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו, [שנאמר: עקב אשר שמע אברהם בקלי] [בראשית מ, ה] חושבניה [גימטריא] מאה ושבעין ותריין [מדרש לב, א], ואף להמאחרים עד מ' שנה או מ"ח שנה [וימול בן ארבעים ושמונה שנה, כשהכיר את בוראו? אלא [דחה מילתו] שלא לנעל דלת בפני הגרים [בראשית רבה מ, ב], מ"מ על כרחך היה הרבה קדם מאמר לך-לך שהיה [גלגל אברם וגו' ואברם] בן-חמש שנים ושבעים שנה [בצאתו] [מחרן] [בראשית יב, ד]], או לרש"י: ע' שנה, ועוד כשנשלך לכבשן ומסר עצמו עקה"ש [באור כשדים] קודם המאמר.

ונראה דהנה במד"ר: לפי שהיה אברהם אבינו מפחד ואומר: תאמר שיש בי עון שהייתי עובד עבודה זרה כל השנים הללו? א"ל הקב"ה: לך טל ילדתיך. מה טל זה פורח, אף עוונותיך פורחין. ואינו מוכן דמיון המדרש לטל. ואם לענין הפריסה, יותר היה לו לדמות לעופות הפורחים שזה צורתם? ועוד, מה לשון פריסה בעוונות? ולכל הפחות היה צריך לומר: פורחים ממך, והיה קדמיון שאמרו ז"ל: טמאה פורחת ממנו. אבל לשון "פריסה" בלי תיבת "ממנו" מחסר הבנה. וכבר אמרנו לפרש, דהנה טל עולה לקראת החמה, כמו שפירש"י פ' בשלח ואינו נשאר על הזרעים: [ותעל שכבת הטל כשהחמה זורחת, עולה הטל שעל המן לקראת החמה, דדרך טל עולה לקראת החמה; אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתם את פיה ותניחה בסמה היא עולה מאליה באויר. ורבותינו דרשו, שהטל עולה מן הארץ באויר, וכעלות שכבת הטל נתגלה המן וראו והנה וגו' (רש"י)] והנה על-פני המדבר דק מחספס דק כפפר על-הארץ [שמות טז, ט]. ומ"מ לא היה לריק אלא שמעורר לחות עצמי שבזרעים. קדמיון זה י"ל שהיה באברהם, דהנה במדרש: ובתורתו יהגה יומם ולילה [תהלים א, ב]: א"ר שמעון: אב לא למדו, ורב לא היה לו. מהיכן למד את התורה? אלא זמן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים, והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וסכמה, הה"ד: אברך אתה' אשר יעצני אף-לילות יסרוני כליותי [תהלים טז, ז] [בראשית רבה טא, א]. אבל עודנה השאלה: מאין היה לזקם התעוררות לדרש ולחקר אחר אלוקות? אף מירפעל ועשה קרא הדרות מלאש אני ה' ראשון ואתאחרנים אניהוא [ישעיה מא, ד]

נודה לקוננו, נצפה שיגאלנו עולמים, ישלח משיחו: יחס על-דל וגו' ונפשות אביונים יושיע [תהלים עב, ג], י"ד בחשון תשפ"ד ~ ב' ~

בזוה"ק (פ, ב): בגין דחמא שמשא דנפיק בצפרא מסטרא דמזרח חשב שזה אלקי עולם; פלח ליה כל האי יומא. לרמשא, חמא שמשא דאתנפש וסיהרא נהרא. אמר: דא הוא ודאי דשליט על האי פלחנא דפלחית כל האי יומא, דהא אתחשך קמיה ולא נהיר. פלח לה כל האי לילא; לצפרא, חמא דאזלא חשוכא ואתנהר סטרא דמזרח. אמר: ודאי כל אלין מלכא אית עליהו, ושלית דאנהיר לון [כשחמה זרחה בשחר במזרח אמר: זה אלהי עולם; עבד לה כל אותו היום. לערב מששקעה ובא הירח, אמר: זו ודאי לא מלכת עולם. אולי הירח! עבד לה כל הלילה, ולבוקר, שזרחה החמה קבע: ודאי הוא שלכל אלה יש מלך עליהם. מיהו מנהיג הבירה?] וכעין זה במדרש: א"ל נמרוד לאברהם: נסגד לנורא! א"ל אברהם: ונסגד למי, דמטפין נורא! א"ל נמרוד: נסגד למי! א"ל: נסגד לעננא, דסבלין מיא וכו' [אמר נמרוד לאברהם: נסגוד לאש! ענהו אברהם: אם כן נשתחוה למים המכבים אש. א"ל: א"כ הענן סובל המים]. והיינו: שכל התעוררות של אברהם היה מהשלילות, כי בראתו את עצמו ואת כל העולם פלו בשפל המדרגה טובעים בעמקי שאול: זה עובד למים וזה לאש, והיו רודפין אחר ההבל וריק בלי שום תכלית, וכל כוחות הנפש היו מונחים באשפה, והיו אוכלין ושותין ופוחזין כבמדרש [בהסתה וגזרות שמצינו בזנים: כלום אסרו לעשות מלאכה בחולו שלמועד אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ויגעין בתורה ואינון אכלין ושותין ופוחזין (יחשמי מ"ק ב, ג)] והיו מקלקלין הן בגוף והן בשכל, שזה מובן לכל בר דעת שזה לא יתכן בשום אופן שהאדם, שהוא מבחר היצורים, ירדף רק רע כל היום, ובשביל זה עצמו, שהרגיש בעצמו שהגיע לקצה האחרון מהקלקול, התעורר משנתו לחשב מחשבות לחלוק על דעת ההמון, והעמיק בחקירתו עד שהתבונן שיש גבוה; [אם-עשך רש וגזל משפט וצדקי תראה במדינה אל-תתמה על-התפץ] כי גבוה מעל גבוה שמר [וגבהים עליהם] [קהלת ז, ז], [ראה זה מצאתי אמרה קהלת] אחת לאחת למצא חשבון [שם ז, ח], עד שהבין שיש שם ה', נמצא, אשר ממנו מתהוים כל הנמצאים. ובזוה"ק: [דקא קב"ה יהיב ליה לאברהם רוחא דחכמתא, והוה ידע ומצרף סטרי דיישובי עלמא, ואסתפל בהו וכו' וחסא דקא חילא עלאה] דעלה לית ליה שעורא עמיק וסתים ולא איהו כגוונ דסטרי דרגי דישובא. [אשגח ונקיל ידע דקא קמה דמהאי נקודה אמצעיתא דישובא מניה אשתיל כל עלמא לכל סטרי. הכי נמי ידע דקא חילא דשרי עלה מתמן נפקו כל שאר חילין דממנן על כל סטרי עלמא, וכלהו ביה אחידן. דנין: [ויקח אברהם את-שרי אשתו ואת-לוט בן-אחיו ואת-קל-רכושם אשר רכשו ואת-הנפש אשר-עשו בסבן] ויצאו ללכת ארצה כנען ויצאו ארצה כנען [בראשית יא, לא] זוהר עח, א], [משבקש אברהם הכירו, החכימו לדעת סיבות יסוד עולם].

והכלל, שכל מה שהשיג היה רק ממה שזה תחתון, על כרחין שיש גבוה עליו כנ"ל, וע"ז הבין שתכלית כל האדם שהוא מבחר היצירה, בהכרח הוא לדבק בהסבה ראשונה, ובהכרח שה' משגים ומעניש ומשפיר, הפוך דעת אנשי דורו, אשר מהם קחשו בה' ואמרו לא הוא, ומהם שהודו שיש סבה ראשונה אבל פקרו ואמרו: עזב ה' את הארץ ואינו משגים על השפלים ומסר ההנהגה למערכת השמים, כש"כ הרמב"ם [ה' ע"ז, א], ואברהם אבינו השיג אמתת הדבר, וסלק על אנשי דורו. והנה כל מה שהביאו לידי חקירה זו הוא רק עונותיו הקודמין, שהיה בשפל המדרגה, כי אפשר לזלזל עונותיו הקודמים שהיו מגיעים עד קצה האחרון לא היה מתעורר כלל לדרש ולחקר. ועל כן באשר העונות היו סיבה לכל הטוב, הם קדמיון הטל המעורר לחות העצמי, אף שחלף הלה לו לקראת השמש ולא נשאר ממנו כלום. וכעין שאמרו שהעושה תשובה מאהבה זדונות נעשים לו כזכויות [יומא פ, א], ומעתה יוצדק הלשון: מה הטל פורח אף עונותיו פורחין [רוחני: עולה; גשמי: נמשך מטה מכבודות], היינו: שפורחים ועולין למעלה לרים נוחם, הפוך מה שהיה קודם: מכבידים ויורדים למטה, כענין שנאמר: [כי עונתי עברו ראשי] כמשא כבד: יכבדו ממני [תהלים לח, ה]. עתה שנעשים כזכויות הם פורחין למעלה קצור הדברים שהתעוררות אברהם בא מצד ההפוך, והוא קדמיון שיש דרך בחשבון לחשב חשבונות אשר מן השקר יש לעמד על האמת כידוע בחכמת החשבון [לחשב: 3+2=5, או להפוך: 3-2=1; 3X2=6 ולהפוך: 2-3=1]. והוא יתרון האור מן החשך, שמן החשך עצמו בא יתרון האור [ניצוץ אש קטן בולט ביותר במדבר או במקום חשוך, ולעולם לא יכירע רוב 99% חשוך, על ניצוץ האור לבטלו בים חושך], ומי יתן טהור מטמא לא אחר.

ובזה יש לפרש הכתוב: לך-לך מארצך וממולדתך ומבית אביו, שהם מקבילים לגוף ונפש ושכל: כמובן שארץ הוא בדגמת הגוף [חומר], ותולדות האדם הוא בצרוף כוחות הנפש [מתמשך], ובית אביו הוא בשכל, כענין: שאל אביר ויגדר [זקניך ויאמרו לה] [דברים לב, ז], והיינו שהתעוררות שבה לו מפאת קלקול גוף ונפש ושכל, ילך לו מזה כי מעתה איננו מספיק לו זה, כי מפאת השלילות בלתי אפשר להשיג רק שיש סבה ראשונה, אף מהו סבה הראשונה, זה אי אפשר להשיג בשכל אנושי אלא במראה הנבואה, וכענין שאמר ישעי': [בשנת-מות המלך עזיהו] ואראה את-ה' [ישע' י, א], וכו': [וידברתי עלי-הנביאים ואנכי חזון הרביתי] וביד הנביאים אדמה [חשע' י, א]. וזה: [לך-לך מארצך וממולדתך ומבית אביו אל-הארץ] אשר אראה, שאראה אותך במראה הנבואה את מראה כבוד ה'. ובזה ינוח לנו דקדוק עצום, שהיל"ל אל-ארץ אשר אראה [סתם]. שעדיין לא הגיד לו לאיזה ארץ, ולא יצדק לומר בה' הידיעה. ועוד תבת הארץ מנקד בקמץ כאלו היה אתנחתא או סוף פסוק, וגם נקוד הטפחא לא יצדק כ"כ, שהרי אתה אומר שהוא סמוך אל אשר אראה, אף לנ"ל יתפרש בטוב, שאשר אראה רמז על מראה כבוד ה', וא"כ הם בענינים: הארץ, בה' הידיעה, קאי על ארץ ישראל,

נודה לקוננו, נצפה שיגאלנו עולמים, ישלח משיחו: יחם על-דל וגו' ונפשות אביונים יושיע [תהלים עב, ג], י"ד בחשון תשפ"ד ~ ג' ~

שהיה רוצה מקדם ללכת שמה. וע"כ הוא מוטעם בטפחא שהוא מפסיק. ולרמז זה בא קמץ קאלו היה אתנחתא. ואשר אראך הוא ענין אחר, קאלו היה כתיב אשר שם אראך, ומסתייע פרוש הזה מדברי הזה"ק (עח): אראך מה לא יכלת למיקם עליו ולא יכלת למינדע חילא דהוא ארעא דאיהו עמק וסתום [אראך: את הארץ, לא תוכל להשיג עומק קדושתה], ולדרכינו, יתפרש על מראה כבוד ה' [בא"ן]. ולפי האמור יש לפרש דברי המדרש הנצב פתח דברנו: וראה בירה אחת דולקת. אמר: תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג? היינו: שלקח לו התעוררות ממה שראה את כל העולם רודפים אחר ההבל וריק, וכמו ששמעתי בשם אדמו"ר הרי"ם זצלה"ה, שפרש "דולקת" מלשון: [ויאמר ללון מהרפשיע מה חטאתי] כי דלקת אחרי [בראשית לא, לו]: רדפת, כמו: [קלים היו רדפינו מנשרי שמים] על-ההרים דלקנו במדבר [איכה ד, יט], וכמו: [וישבו בני ישראל מדלק אחרי פלשתים] (שמואל א יז, ג) (רש"י). [עכתי"ל], ולפי דרכנו יתפרש [על] הרדיפה אחר ההבל. ותמה ואמר: בודאי אי אפשר שהיה העולם בלא מנהיג, שכן בבריאת העולם, והאדם מבחר היצורים לתכלית נכבד, ולא לרדף אחר ההבל [נוצר רק להנאות עוה"ז, כשמביט ומתפעל: שאזמרום עיניכם וראו מי-ברא אלה וגו' (ישעי' מ, ט)]. ולקח מזה התעוררות לדרש ולחקר עד שהשיג מה שאפשר להשיג בשכל אנושי. אך בלתי אפשר היה לו להשיג בשכל אנושי מהות האלקית, עד שהציץ עליו ה' ואמר לו: אני הוא בעל העולם! היינו: שהראה לו במראה הנבואה כנ"ל, אבל עיקר הדבר, שיש סבה ראשונה שכל הנמצאות נמצא מאמתת המצאו, ושהוא משגים ומעניש ומשכיר. זה השכיל מאז בחקירתו ושכלו, למר: בן ג' שנה, ולמר: בן מ' שנה. ומסר עצמו על קדוש ה' ונשלך לאור פשדים, ואין לו שכיכות אל מה שהציץ עליו בעל העולם והראהו במראה הנבואה, את כבוד ה' שהיה לאחר מכאן ימים רבים.

וי"ל שכדמיון זה הוא ששת ימי מעשה והשבת שבכל ששת ימי המעשה. יש לו לאדם ליקח התעוררות במה שיתבונן בכל תהלוכות העולם שכולם רודפין אחר ההבל וריק, שזה לא יתכן שאדם מובחר כל היצורים יכלה [יכלה] כל ימיו בדבר שאין לו תכלית. אלא ודאי שתכלית האדם הוא תורה ועבודה למי שהשמים וארץ שלו, אבל ביום השבת בא הארה מלמעלה ללב בני", להרגיש דבקות ה', ואת האור כי טוב, והוא כדמיון: אשר אראך [ארץ אשר עיני ה"א בו (דברים יב, יא)] שהציץ עליו בעל הבירה ואמר: אני בעל הבירה, וכמו שאנו אומרים בקבלת שבת: קומי אורי כי בא אורך, וזה אין לקוות בכל ימי המעשה אלא לאנשי מעלה, ת"ח שהם עצמם נקראים: שבת.

ולפי דרכנו הנ"ל יש לפרש ג"כ הלשון: לך-לך, שפירש"י: "להנאתך". והרמב"ן כתב שזה הוא לפי חוקי הלשון. ובזה"ק: לאתקנא גרמך [לתקן עצמך]. ולפי דרכנו י"ל, דהנה כתבנו לעיל שהרשעים הללו, מהם כחשו בה' ואמרו לא הוא [בראה], ומהם, אף שהודו בסיבה ראשונה, פקרו ואמרו: עזב ה' את הארץ, שאין כבודו להשגיח בשפלים, ומסר הנהגת השפלים למערכת השמים (ומב' סוף בא). והבין אבינו אברהם ע"ה בחקירתו, היפוך שני כיתות אלו, שהש"י אמר לו אמיתת מציאות הש"י, ומה הוא הסיבה הראשונה? זאת יראה במראה הנבואה, אך למען דעת היפוך כת השניה, שאמרו עזב ה' את הארץ, אמר לו: לך-לך, והיינו: פתח ר' אלעזר ואמר: וידעת היום והשבת אל-לבבך כי ה' הוא האלקים וגו' (דברים יז, ט). האי קרא הכי מיבעי ליה: וידעת היום וגו' והשבת אל-לבבך וכו'? והשבת אל-לבבך מיבעי ליה! אלא אמר משה: אי את בעא למיקם על דא ולמנדע כי ה' הוא האלקים, והשבת אל-לבבך, וכדין תדע ליה: לבבך: יצה"ט ויצה"ר, דאתכליל דא בדא, ואיהו חד, ועל דא: והשבת אל-לבבך למנדע מילה (זה"ק ח"ב, ט, בב), האמנם כי דברי הזה"ק עמוקים ואין לנו עסק בנסתרות, אבל בפשוטו יש לפרש דהנה רש"י (בראשית ב, ה), ה' אלקים, ה' הוא שמו אלקים שהוא שליט ושופט על כל, וכן פירוש זה בכל מקום לפי פשוטו: ה' שהוא אלקים עכ"ל. ולפי"ז בתיבות: ה' הוא האלקים, מבואר היפוך שתי כיתות המינים, נגד הכת שכחשו בה' ואמרו לא הוא, ע"ז אמר שם ה', שהוא שם היה הוה ויהיה, ומהוה כל נמצא. ונגד כת הב' שפקרו ואמרו עזב ה' את הארץ ע"ז אמר שהוא המהוה כל נמצא. הוא הוא השליט ושופט, והבל יפצה פי האומרים: עזב ה' את הארץ, שאין כבודו להשגיח בשפלים, שהרי לית אתר פנוי מיניה, מלא כל הארץ כבודו כעליונים כתחתונים, ולא שייך לומר שהתחתונים רחוקים ממנו יותר מהעליונים, כי שייך לומר רק בדבר נפרד, אבל לא בה"י, שהכל כלול בתכלית היחוד, ואין עוד מלבדו, ונתן מופת על היחוד: [בשני יציר] הוא יצה"ט ויצה"ר [שרק ביחודו יתאחדו הסותרים: יצה"ט ויצה"ר, אש ומים]. דאתכליל דא בדא, ואיהו חד, אף שלכאורה נראה שהם [יצה"ט ויצה"ר] ברואים רחוקים זה מזה בתכלית הריחוק, ומ"מ הרי רואין שיצה"ר ביכולת להופכו לטוב ולעשותו ג"כ כולו טוב ולאתכליל דא בדא, ומוכח מזה שהכל אחד, שהרי לא יתכן להפוך את הדבר ממציאותו לגמרי ולעשותו מציאות אחר, אלא ודאי שבשורש השרשים הכל אחד, ומשום ד"אין עוד מלבדו", וכל המציאות מתאחדים בה"י ולית אתר פנוי מיניה, והוא מופת כי ה' הוא האלקים, היפוך האומרים עזב ה' את הארץ. זהו פרוש לך-לך, היינו: לך וראה את "אותך", לבבך: יצה"ט ויצה"ר, דאתכליל דא בדא ותנדע שה' האלקים, שליט ושופט, משגיח מעניש ומשכיר, שהכל נכלל במלת אלקים [שם משמאל לך תרעג].

נודה לקוננו, נצפה שיגאלנו עולמים, ישלח משיחו: יחם על־דל וגו' ונפשות אביונים יושיע [תהלים עב, ג], י"ד בחשון תשפ"ד ~ ד' ~

אברהם, ומצאת את־לבבו נאמן לפניך וזרות עמו הבדית [בבשרו], גושפנקא מוטבעת למכיר רבונותו ש ש
לכל זמן ועת לכל־חפץ תחת השמים (קהלת ג, א). זמן היה לו לאברהם אימתי שנתנה לו מילה, שנאמר: בעלצם היום הזה נמול אברהם
וישמעאל בנו (בראשית יז, ט). זמן היה להם לבניו שנמולו שתי פעמים, אחד במצרים [ביציאתם] ואחד במדבר, שנאמר: כי־מלים היו כל־
העם היצאים וכל־העם הילדים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא־מלו (יהושע ה, ה) [וא"ת]: וימול [אברהם] בן ארבעים ושמנה שנה כשהכיר
את בוראו? אלא שלא לנעל דלת בפני הגרים. ואם תאמר: היה לו למול בן שמנים וחמשה שנה, בשעה שנדבר עמו בין הבתרים.
אלא כדי שיצא יצחק מטפה קדושה. וימול בן שמנים ונשה שנים בשעה שנולד ישמעאל [ואבלם בן־שמנים שנה ושש שנים בלדת־הגר את־ישמעאל
לאברהם (בראשית טז, טז)]? אמר ר"ל: קנמון אני מעמיד בעולם, מה קנמון הזה, כל זמן שאתה מזבל ומעדרו הוא עושה פירות, כך משנצרר
דמו [במילתו], משבטל יצרו, משבטלה תאותו, משנקשר דמו [בראשית רבה מ, ב]. אמר: אם חביבה היא המילה, מפני מה לא נתנה לאדם
הראשון? א"ל הקב"ה לאברהם: דניך אני ואתה בעולם, ואם אין את מקבל עליך למול, די לעולמי עד כאן ודיה לערלה עד כאן, ודיה
למילה שתהא עגומה עד כאן, אמר: עד שלא מלתי, היו באים ומזדוגים לי. תאמר משמלתי הן באין ומזדוגים לי? [אלא פורשים ממני מעול מילה]
א"ל הקב"ה: אברהם, דניך שאני אלקיך, דניך שאני פטרוך. ולא לך לעצמך אלא די לעולמי שאני אלוהי. די לעולמי שאני פטרוני. ר' נתן ור'
אחא ור' ברכיה בשם ר' יצחק: אני־א־ל ש־ד־י (בראשית יז, א), אני הוא שאמרת לעולמי ולשמים: די, לארץ: די, שאלולי שאמרת להם: די, עד
עכשיו היו נמתחים והולכים. תני משום ר"א בן יעקב: אני הוא שאין העולם ומלואו כדי [נחשב] לאלקותי. תרגום עקילס [אדם]: אפסיוס ואנקוס [נחצי
וקיים בלי הפסד. לכן בהיות עולם שפל מוכן תמיד להפסד שכל חמרי נפסד ואינו מתקיים כנדע, לפיכך לא היה ראוי לייחד שמו עליו, אשר הוא נחצי וקיים כי אם ברוב רחמי ורוב חסדיו (מר הקודש) (עץ יוסף) (שם ג)].

אברהם נמשל למלכה, יבלת פוגמת שלמות יפיה, תמימותה. ישיגם בכריתת הערלה ש ש
א"ר לוי: למטרונא שאמר המלך: עברי לפני, ועברה לפניו ונתכרכמו פניה [מצאה קעורה]. אמרה: תאמר שנמצא בי פסלת? א"ל
המלך: אין בר פסלת אלא צפרן של אצבע קטנה שלך, גדולה קמעא. העבירי אותו ובטל המום. כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו:
אין בר פסלת אלא הערלה הזאת. העבר אותה ובטל המום: [ויקי אברהם בן־תשעים שנה ותשע שנים ויזא ה' וגו': התהלך לפני והיה תמים] ואתנה
בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד (בראשית יז, א־ב). א"ר הונא בשם בר קפרא: ישב אברהם ודן גזרה שוה: נאמרה ערלה באילן [וכי־
תבאו אל־הארץ ונטעתם כל־עץ מאכל וערלתם ערלתו את־פריו] (ויקרא יט, כג), ונאמרה ערלה באדם. מה ערלה שנאמר באילן, מקום שהוא עושה פירות,
אף ערלה שנאמר באדם, מקום שהוא עושה פירות. א"ל ר' חנינא בר פזי: וכי נתנו [למוד מידות] גזרות שוות לאברהם? אתמקא, אלא
רמז רמזה לו, ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד. ואתנה בריתי ביני ובינך במקום שהוא פרה ורבה [בראשית רבה מ, ד].

ר' ישמעאל ור' עקיבא: ר' ישמעאל אומר: אברהם כהן גדול היה, שנאמר: נשבע ה' ולא ינחם אתה־כהן לעולם [על־דברתי מלכי־צדק]
[תהלים קי, ד], ונאמר להלן: ונמלטם את בשר ערלתכם [והיה לאות ברית ביני וביניכם] (בראשית יז, יא). מהיכן ימול? אם ימול מן האזן: אינו קשר להקריב
[כחשד שיתילו מום בבכור בעודו ברחם אמו לפוטרו מן הבכורה, ובכור הנולד במומו הריהו ממונו של כהן, ונאכל לכל אדם אף בטומאה]: מן הפה [בשפתים]: אינו קשר
להקריב [כדאיאת: בחרבן ביהמ"ק: אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים, דהוא גברא דרחמיה קמצא, ובעל דבביה בר קמצא. עבד סעודתא, א"ל לשמעיה: זיל אייתי לי קמצא. אזל אייתי ליה בר
קמצא. אתא, אשכחיה דהוה יתיב. א"ל: מפדי הוה גברא בעל דבבא דההוא גברא הוא (שואני), מאי בעית הכא? קום פוק! וכו'. א"ל: לא [ביישוהו ברבים]. נקטיה בדיה ואוקמיה ואפקיה. אמר: הואיל
והוה יתיב רבנן ולא מוח ביה, שמע מינה קא ניחא! איזיל איכול בהו קורצא [עלילה] בי מלקא (אבאי מלשונות אל המלך). אזל א"ל לקיסר: מרדו בר יהודאי! א"ל: מי יימר? א"ל: שדר להו קורבנא, חזית:
אי מקרבין ליה (תבחן אותם בקרבן שתשלח להם להקריבו, ומשסרבו, תסיק שהיהודים מרדו בר). אזל שדר בדיה עגלא תלתא. בהדי דקאתי שדא ביה מומא בניב שפתים (הטיל סדק בשפתיה) וכו', דוכתא
דלדידן הוה מומא ולדידהו לאו מומא (לענ"ם אינו מום, ולא יחוש המלך לקבל הבנת סרובם להקריבו מחמת מום, שאינו) וכו' (גיטין נה ב, א). מן הלב: אינו קשר להקריב. מהיכן ימול
ויהיה קשר להקריב? הוי אומר זו ערלת הגוף. ר' עקיבא אומר: ארבע ערלות הן. נאמרה ערלה באזן: [על־מי אדברה ואעידה וישמעו] הבה
ערלה אצלם [ולא יוכלו להקשיב] (ירמיה י, י). ונאמרה ערלה בפה: [הן בני־ישראל לא־שמעו אלי ואיר' ישמעני פרעה] ואני ערל שפתים (שמות ו, ל). ונאמר ערלה בלב:
[על־מקבים ועל־הוזהר ועל־אדם ועל־בני עמון ועל־מואב ועל כל־קוצץ פאה הישבים במדבר כי כל־הגוים ערלים] וכל־בית ישראל ערל־לב (ירמיה ט, כה). ונאמר ערלה בגוף:
וערל זכר [אשר לא־ימול את־בשר ערלתו ונקרתה וגו'] (בראשית יז, יד). ונאמר לו: התהלך לפני והיה תמים. אם ימול מן האזן אינו תמים, מן הפה אינו תמים,
מן הלב אינו תמים, ומהיכן ימול והיה תמים? הוי אומר זו ערלת הגוף. מקרא אמר: ובן־שמנת ימים ימול לכם כל־זכר לדורותיכם (בראשית
יז, יב). אם ימול מן האזן אינו שומע, מן הפה אינו מדבר, מן הלב אינו חושב, מהיכן ימול והיה יכול לחשב? זו ערלת הגוף. א"ר תנחומא:
מסתברא הדא מקרא: וערל זכר, וכי יש ערל נקבה, אלא ממקום שהוא נכר אם זכר אם נקבה. משם מוהלים אותו [בראשית רבה מ, ה].

מירפצל ועשה קרא הדרות מראש אני ה' ראשון ואתאחרנים אניהוא [ישעיה מא, ד] ש ש